

« Traduction et interprétation : entre théorie et pratique » Rencontres des jeunes traductologues

(Sorbonne Nouvelle Egyetem és Paris Cité Egyetem,
Párizs, 2023. május 4.)

Németh Anikó

Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem,
Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar, Idegen Nyelvi Központ
ELTE BTK Nyelvtudományi Doktori Iskola, Fordítástudományi Doktori Program
E-mail: nemeth.aniko@gtk.bme.hu
<https://orcid.org/0009-0004-3159-7935>

Két párizsi egyetem, a Sorbonne Nouvelle és a Paris Cité Nyelvtudományi Doktori Iskoláinak hallgatói közösen vállalkoztak arra a feladatra, hogy oktatóikkal szoros együttműködve megszervezzék az első jelenléti formában zajló, *Fiatal Fordítás- és Tolmácsoláskutatók Találkozóját*, amelyet 2023. május 4-én tartottak Párizsban. A találkozónak a François Mitterrand nevével fémjelzett, Francia Nemzeti Könyvtár közelében található egyetemi kampusz adott otthont.

A *Fordítás és tolmácsolás: elmélet és gyakorlat közt* címmel meghirdetett nemzetközi találkozó a fordítás- és tolmácsolástudomány területéről, illetve a fordítással és tolmácsolással foglalkozó más tudományterületekről érkező fiatal kutatóknak kínált bemutatkozási lehetőséget. Mindamellettt interdiszciplináris jelleggel a fordítási és tolmácsolási szakma fejlődéséről, modern kori kihívásairól folytatott eszmecsere-t hivatott elindítani. A konferencia keretében összesen nyolc fiatal fordítás- és tolmácsoláskutató tarthatott előadást, akik öt különböző európai országból érkezve, hét különböző felsőoktatási intézményt képviseltek. Az egynapos találkozón az előadások három nagy téma köré csoportosultak, amelyek sorrendben a következők voltak: 1) kultúra és fordíthatatlanság 2) inkluzív nyelvhasználat a fordításban és a tolmácsolásban 3) a tolmácsok képzése és legitimitása. Jelen írás szerzője egyedüli magyar résztvevőként vett részt a találkozón, és a harmadik szekcióban tartott előadást.

A konferencia keretezése szintén kooperációban valósult meg, Isabelle Colombat, a párizsi ESIT (Konferenciatolmács- és Fordítóképző Iskola) oktató-kutatója és jelenlegi igazgatónöje nyitotta meg és vezette fel egy mindannyiunkat el-

gondolkodtató prezentációval az eszmecserét, majd a Paris Cité Egyetem docense, Lichao Zhu előadása zárta a találkozót.

A konferencia helyszínéül a szervezők a Paris Cité Egyetem kampuszának egyik tantermét választották, ahol a 35–40 résztvevő kényelmesen elfért, és ahonnan gyönyörű kilátás nyílt a környékre és a gombamód kinövő újabbnál újabb toronyépületekre. Természetesen azokra is gondoltak, akik csak online tudtak bekapcsolódni. Ennélfogva az összes előadást Zoom-on keresztül is lehetett követni. Ugyanakkor egyfajta technikai kihívást jelentett a szervezőknek és az előadókknak egyaránt, hogy a prezentációkhoz ugyanazt a számítógépet kellett használni, mint amelyiken a szervezők az online közvetítést kezelték. Mindez okozott némi fennakadást a szervezésben és a technika kezelésében, de a helyszínen jelenlévő szervezők készségesen segítettek az előadókat és a hallgatóságot is.

A találkozót megnyitó előadásában Isabelle Collombat – aki a Kanadában eltöltött 24 éves oktatói, kutatói és műfordítói pályafutása után, idén már nyolcadik éve vezeti a neves francia fordító- és tolmácsképzőintézményt, a párizsi ESIT-et – a fordítástudomány elmélete és gyakorlata közötti kapcsolat újragondolásáról tartott egy különösen inspiráló előadást. Kitért a fordítástudomány és a fordítói gyakorlat közötti paradoxonra, valamint a műfordítás és a szakfordítás között jelenleg is fennálló dichotómiára. Újszerű felvetésében a képzőművészetek kapcsolatteremtő elméletét nevezte meg követendő példaként, mely szerint egy műnek csak akkor van értéke, ha kapcsolatot épít a művész és a felhasználó között. Előadása végén pedig megkísérelte felvázolni a fordítástudomány 2.0-ás térképét.

A megnyitót követő első előadó, Velina Minkoff online jelentkezett be Bulgáriából, aki jelenleg a keleti nyelvek és civilizációk oktatására specializálódott párizsi székhelyű INALCO doktorandusz hallgatója, és emellett novella- és regényíró, valamint műfordítóként dolgozik. Kutatási témája a szocializmus idején született bolgár szonok fordításmódszertani problémáinak vizsgálata. A prezentációjában egy esettanulmány jelleggel készült összehasonlító elemzést mutatott be, amelyben a belga származású francia nyelvű énekes és dalszerző, Jacques Brel egyik ismert dalszövegét és annak bolgárra fordított verzióját vetette össze. Érdekesként említette, hogy a bolgár dalszöveg úgy hangzik, mintha férfi írta volna, ellenben női előadó szólaltatja meg. Az említett dalt a szocializmus idején az állami szórakoztatóipar megrendelésére fordították, a zene ugyanaz maradt – tehát a ritmust és a rímet megtartották – de a szöveget teljesen átköltötték. Úgy vélem, ez az adaptáció általánosan elterjedt volt abban az időszakban a volt szocialista országokban, így számos magyar nyelven megszólaltatott szonóénekekre is érvényes lehet ez a megállapítás.

Az első szekcióban még további két előadót hallhattunk, Paul Chibret a Strasbourgi Egyetemről, míg Kathinka Salzmann a Genfi Egyetemről érkezett. Mindketten egy-egy sajátos műfaj fordítási nehézségeit, ezen belül a szöveg üzenetének és stílusának átültethetőségét vizsgálták és mutatták be. Paul Chibret egy – a XVII. századi Európában játszódó – francia képregénysorozatban megjelenő tulajdonnevek és referenciahordozó elemek német nyelvre történő átültethetőségét és fordít-

hatóságát elemezte. Az említett műben számos klasszikus irodalmi hivatkozás és célzás, valamint nyelv- és képparódia jelenik meg. Ezek átültetése komoly kihívás elé állítja a német nyelvű fordítókat. Az előadóról egyébként annyi érdekesség kiderült, hogy több éve tanulja a magyar nyelvet és rendszeresen jár Magyarországra. Jelenleg a Strasbourgi Egyetem doktorandusza, kutatási témája a francia paródiák elemzése és azok német nyelvű átültetése multimodális szövegekben. A szekció következő előadója, Kathinka Salzman komolyabb műfajt választott, Suzan-Lori Parks, amerikai drámaíró 2002-ben Pulitzer-díjat nyert *Topdog/Underdog* című drámájának francia fordítására vállalkozott. Az előadásában az afroamerikai angol nyelven megírt szöveg francia nyelvre történő átültetésének és adaptálásának a folyamatát mutatta be. Ebben valódi kihívást jelentett számára az 'ebonics' (amerikai fekete bőrű beszélők által használt afroamerikai angol) nyelvváltozat francia nyelvre történő átültetése. A drámaszöveg fordítása elrugaszkodást, illetve nagyfokú kreativitást igényelt, végül a francia nyelvben használt 'verlan'-t (egyfajta szleng a francia nyelvben, amely szótagokat cserél fel) választotta, de a végső változat kialakításában egy rappzenésszel dolgozott együtt. Salzmanról annyit kell még tudni, hogy színházi dramaturgként több éven keresztül dolgozott rendezők mellett, jelenleg a Genfi Egyetem francia nyelv és irodalom tanszékének doktorandusz hallgatója.

Noha a következő szekció három előadója három különböző nemzethez tartozott, a kutatási témájuk azonos, amelynek fókuszpontjában az inkluzív, vagyis a nem bináris nyelvhasználat fordításban és tolmácsolásban történő alkalmazhatósága áll. A francia előadó, Fanny Lami szabadfoglalkozású fordítóként művészeti és kulturális témájú szövegekkel dolgozik, emellett az Aix-Marseille-i Egyetemen oktat fordítást. A prezentációjában egy kérdőíves kutatás eredményéről számolt be, amelyben azt vizsgálta, hogy mekkora azon fordítók aránya, akik a francia nyelvű szakfordításokban az inkluzív nyelvet használják, és emögött milyen okok rejlenek. Belga, kanadai, franciaországi és svájci fordítókat kérdezett meg, összesen 360 választ sikerült begyűjtenie. Az eredmények azt mutatják, hogy nincsenek többségben az inkluzív nyelvet gyakran vagy rendszeresen használó szakfordítók (46,6%), a válaszadók tizede (10,5%) pedig sosem használja ezt. A megkérdezettek a megbízók utasításaival, a speciális szakterülettel, illetve egyéb személyes meggyőződéssel indokolták az alkalmazott fordítói gyakorlatot.

A kínai előadó, Lu Zhang a Sorbonne Nouvelle Egyetem doktoranduszaként a francia nyelven írt, inkluzív nyelvet használó irodalmi szövegek fordítási problémáival foglalkozik. Előadásában egy érdekes metaforát kínált a 'queer' fordítás megvalósíthatóságára, mégpedig a tradicionális Kintsugi technikát (a törött porcelán javításának japán művészete), amely nem más, mint a repedések szublimálásának a művészete. E módszer lényege, hogy a fordító először darabjaira töri a forrásszöveget, majd összeragasztja azokat, és végül lelakkozza, így tüntetve el a repedéseket.

Az olasz előadó, Igor Facchini a Bolognai Egyetem doktorandusz hallgatójaként egy szinkrontolmácsokkal végzett módszertani kísérlet életképességét vizs-

gálta és mutatta be a prezentációjában. Témája kétségkívül újszerűnek tekinthető, a szóbeli inkluzív nyelvhasználatot kutatja különös hangsúllyal az intézményi kontextusban megvalósuló nem bináris kommunikációra. Az újlatin nyelvekben jellemzően az a tendencia valósul meg, hogy a hímnemet használják általános értelemben. Ellenben az angol nyelvben sokkal elfogadottabb a nem bináris nyelvhasználat, következésképpen a szöveghűség megőrzésére való törekvés kihívás elé állítja az újlatin nyelvek fordítóit. A jelenlegi francia és olasz nyelvű kommunikációs stratégiákban azonban kísérleti jelleggel már léteznek különböző kreatív próbálkozások, amelyek túllépnek a nyelvtani nemek szigorú dichotómiáját előíró nyelvi normákon. Ennek egyik példája, hogy az olasz nyelvben a szövegek nemek szerinti megkülönböztetését szolgáló -a, -o, -e, -i hangok helyett a néma -ə-t használják írásban és szóban egyaránt. A konferenciatolmács hallgatókkal végzett kísérletében az előadó arra kereste a választ, hogy a nem bináris nyelvhasználat vajon könnyedén alkalmazható-e a szinkrontolmácsolásban. Az inkluzív nyelvhasználatot vizsgáló kísérletben a tolmácsok nem érzékelték, hogy ezzel időt nyerének, viszont a kognitív terhelésük egyértelműen nőtt.

Az utolsó szekcióban a fókusz egyértelműen a tolmácsolásra, pontosabban a tolmácsok képzésére és legitimitására helyeződött. Az első előadó Charles- Guillaume Demaret, macedón-angol hatósági tolmács és doktorandusz hallgató a hatósági tolmácsok professzionalizálódásának témáját tárta elénk. Miután 2015-ben életbe lépett az európai menedékjogról szóló uniós irányelv, amely a menedékkérelmi eljárásoknál előírja a tolmácsok jelenlétét, Franciaországban ugrásszerűen megnőtt az angol hatósági tolmácsok iránti igény. Az egyetemi kurzusokon oktatót angol azonban távol áll a gyakorlatban felmerült igényektől, mivel a menedékkérők nagy többsége a nigériai pidzsin angolt beszéli. Ennek következtében újfajta képzési igény merült fel a tolmácsszolgáltatók részéről. Az előadó maga is részt vett az újfajta igényekre szabott képzések kialakításában, és az előadásában arról hallhattunk, hogy milyen pozitív eredményeket értek el a hatósági tolmácsok képzésében, illetve a szolgáltatás minőségének javulásában. Ebben a szekcióban tartotta meg jelen írás szerzője is előadását az üzleti tolmácsokkal szemben támasztott ügyfélelvárások és a tolmácsolásetikai normák megfeleltethetőségéről. A prezentáció egy összehasonlító elemzést mutatott be, amely egy magyar felső- és középfelvezetőkkel készült interjúkra épülő kutatás eredményeit veti össze az MFTE (Magyar Fordítók és Tolmácsok Egyesülete) által összeállított etikai kódexben előírt normákkal.

A konferenciát lezáró utolsó prezentációban Lichao Zhu, a Paris Cité Egyetem docense az olvasástudásról, valamint a neurális gépi fordítás kutatásban, oktatásban és nyelvtanulásban történő pedagógiai alkalmazásáról beszélt. Az érzései kettősek, hiszen az átlagos felhasználót szinte elbűvölik az egyre jobban teljesítő gépi fordítómotorok, és a fordítóirodák sem riadnak vissza ezek alkalmazásától, ugyanakkor az ilyen típusú modellek mögött rejlő működés és a fordítások értelmezésének bonyolultsága ijesztő is lehet. Az előadó saját oktatói és kutatói tapasztalatából merítve hozott példákkal illusztrálta ezt a kettőséget.

Összegzésképpen úgy vélem, hogy az egésznapos szakmai eszmecsere sikeresen zárult. Jóllehet a konferencia felhívásban az szerepelt, hogy angol és francia nyelven is elő lehet adni, de az összes előadás végül franciául hangzott el. A jó szervezésnek, a moderálásnak és az előadók fegyelmezettségének köszönhetően nem alakult ki csúszás a programban, az előadásokat követően élénk párbeszéd és viták zajlottak, amit aztán a kávészünetekben és a közösen elfogyasztott ebéd során szűkebb körben is lehetett tovább folytatni. A rendezvény ingyenes volt, ám előadóként és résztvevőként is előzetesen regisztrálni kellett. A szervezők nyomtatott absztraktfüzettel készültek, amelyet az eseményen személyesen megjelent előadók és résztvevők kézbe is vehettek. Jó hír az, hogy az absztraktfüzet azok számára is elérhető, akik ezen a rendezvényen személyesen nem tudtak jelen lenni. Az esemény hivatalos honlapján (<https://rjt.sciencesconf.org/>) ugyanis minden fontos információt megtalálhatunk, az absztraktfüzet mellett még az előadások prezentációja is elérhető.

Rendkívül inspiráló volt számomra, hogy bepillanthattam a fordítás- és tolmácsolástudomány nemzetközi színpadának kulisszái mögé. A jelenléti formának köszönhetően személyes kapcsolatot építhettem a különböző országból érkező fiatal, ígéretes kutatókkal, ahol közösen gondolkodva állítottunk fel egy nemzetközi körképet a nyelvi közvetítés tudományának legaktuálisabb kutatási témáiról.